

DOCUMENTE INEDITE PRIVIND CĂLĂTORIA LUI THEODOR MOMMSEN ÎN TRANSILVANIA PENTRU STUDIAREA INSCRIPȚIILOR ROMANE DIN DACIA

PAUL ABRUDAN, MIRCEA STOIA

Recent, în Arhivele Statului Sibiu s-au găsit un număr de cinci documente inedite referitoare la preocupările profesorului Mommsen pentru cercetarea vechilor inscripții transilvănene și relațiile sale cu oamenii de știință ardeleni.

Primul dintre ele este scrisoarea arheologului Michael Johann Ackner, din septembrie 1858, adresată cărturarului Georg Daniel Teutsch, în care-i relatează despre călătoria de studii întreprinsă în 1857, în Transilvania, de istoricul german Theodor Mommsen.

După cum se știe, în vederea elaborării volumelor de „Corpus Inscriptionum Latinarum”, care urmau să cuprindă inscripțiile latine descoperite pe teritoriul fostului Imperiu roman, lucrarea solicitată de Academia de Științe din Berlin, istoricul Theodor Mommsen (1817—1903), profesor la universitatea din Breslau, a întreprins o călătorie de studii epigrafice în Transilvania, în toamna anului 1857. Cu acel prilej, eruditul om de știință dorea să cerceteze personal inscripțiile descoperite pe teritoriul Daciei și să compare textele publicate cu originalele păstrate în diferitele colecții și localități ardeleni. Dar înainte de aceasta, specialistul în istoria Romei a luat legătura cu cărturarul și istoricul sas din Sibiu, Georg Daniel Teutsch (1817—1893), căruia i s-a adresat în scris în mai multe rânduri. Răspunzând, acesta din urmă i-a recomandat un itinerar de deplasare și mai mulți cercetători ardeleni, care puteau să-l ajute pe timpul șederii sale în Transilvania.

După primirea datelor necesare, pe la sfârșitul lui septembrie 1857, Theodor Mommsen a pornit spre Transilvania, oprindu-se la Ilieșua, lângă Dej și la Cluj. Aici a copiat textele epigrafice, dăltuite în piesele cunoscute pe atunci și aflate în diferite colecții. Din orașul de pe Someș, marele epigraf a trecut pe la Turda, Grind (Luncani), Aiud, Sebeș și Blaj, unde a ajuns la 1 octombrie, fiind oaspetele prestigiosului cărturar și filozof Timotei Cipariu (1805—1887), care publicase textul unei table cerate, aflată la Roșia Montană¹. Timp de două zile, cei doi oameni de cultură s-au întreținut, discutând despre antichitățile romane. De la

1. Theodor Mommsen își notează acel text, îl corectează în două locuri, și-l face cunoscut Academiei prusace din Berlin. (Cf. Al. Ciura, Mommsen și Cipariu, în „Luceafărul” nr. 23/1903, p. 378—379).

Blaj, în cursul zilei de 2 octombrie, Mommsen a plecat la Sibiu, unde a sosit seara. De îndată, a luat legătura cu naturalistul Eduard Albert Bielz (1827—1898) și istoricul și publicistul Michael Johann Ackner (1782—1862), adresându-i acestuia din urmă rugămintea de a-l însoți în călătoria sa de studii pe teritoriul comitatului Hunedoara.

În 3—4 octombrie, Mommsen a văzut Sibiul și împrejurimile și a vizitat Muzeul Brukenthal, unde a poposit mai îndelung în lapidarium și în fața colecției numismatice.

De la Sibiu, în dimineața de 5 octombrie, omul de știință german a plecat la Alba Iulia, Zlatna, Abrud, Roșia Montană. A doua zi, el s-a îndreptat spre Orăștie. Ținând seama de mulțimea inscripțiilor latine existente pe teritoriul comitatului Hunedoara, Mommsen le-a cercetat vreme de patru zile. Astfel, în 6 octombrie, se oprește la Orăștie, de unde se deplasează la Simeria, Săcel, Bretea Română, Hațeg, Sintămăria Orlea, Totești, Picișa, Ostrov. În 7 octombrie, călătorește de la Riu de Mori, la Clopotiva, Ulpia Traiana (Grădiște), Densuș, Fărcădin; în 8 octombrie, se deplasează la Hunedoara și Deva. În 9 octombrie, cercetează inscripțiile epigrafice latine păstrate la Vețel (Mintia), Brănișca și Zam. Prodigioasa activitate desfășurată de Mommsen pe teritoriul Hunedoarei, județ deosebit de bogat în vestigii arheologice romane, erudiția și pregătirea efectuată anterior l-au ajutat să găsească repede pe teren inscripțiile, să le descifreze și să facă unele noi descoperiri la Picișa și Deva².

Al doilea document este scrisoarea profesorului Theodor Mommsen, din 13 octombrie 1858, adresată lui G.D. Teutsch din Sibiu, prin care îi cere unele relații în legătură cu vechile inscripții transilvănene.

Al treilea document este scrisoarea lui Theodor Mommsen, din octombrie 1860, adresată lui G.D. Teutsch, privind bunele relații de colaborare științifică existente între el și cărturarii din Transilvania.

Al patrulea document este scrisoarea lui Theodor Mommsen, din 17 august 1864, adresată lui G.D. Teutsch, prin care îl informează că a început să tipărească volumul 3 din „Corpus Inscriptionum Latinarum” și face referiri la colecția de inscripții vechi a lui Seivert.

Al cincilea document este scrisoarea lui Mommsen, din 10 august 1866, adresată lui G.D. Teutsch, referitoare la relațiile cordiale dintre el și cărturarul sibian. În același timp, îi comunică că, la cererea sa, l-a ajutat cu bani pe Zinz, pentru a ieși din situația precară în care se găsea din punct de vedere financiar.

Încredințind tiparului aceste documente, ne aducem contribuția la îmbogățirea fondului atestator, referitor la studiile epigrafice întreprinse de istoricul german Theodor Mommsen în Transilvania, studii cuprinse în lucrarea „Corpus Inscriptionum Latinarum”, care vorbesc despre existența și continuitatea neîntreruptă a poporului nostru pe vatra strămoșească. În același timp, ele sînt o valoroasă sursă documentară privind relațiile de colaborare existente între el și oamenii de știință din Transilvania.

2. „Telegraful Român” din 17 octombrie 1857.

(Scrisoarea arheologului Michael Johann Ackner, din septembrie 1858, adresată cărturarului Georg Daniel Teutsch, în care-i relatează despre călătoria de studii întreprinsă de istoricul german Theodor Mommsen, în Transilvania, în 1857).

(...) Mommsen traf den 2. Okt. Abends in Hermannstadt ein, wovon ich nichts wusste, bis er mich den 3. Okt. Morgens früh in Hammersdorf, von (Eduard) Albert Bielz begleitet, überraschte. Nach der Begrüssung und einigem Wortwechsel bat er mich, ihn bis Broos, von da in das Hatzeger Thal u. zurück bis Deva u. M(aros) Nemeti (Mintia) zu begleiten. (...) Doch die vorgerückte, veränderliche, schon zu winterliche Jahreszeit u. die zu flüchtige Reiseart sowie die Besorgniss der Meinigen hielten mich zurück. Mommsen wünschte meine Inscriftsammlung zu sehen, ich gab vor, das, was ich in dieser Hinsicht gesammelt, (sei) durch den Druck veröffentlicht u. (ich habe) die M.S.S. (Manuskripte) nicht wieder zurückhalten; doch musste Alles herausgezucht u. vorgezeigt werden, selbst was schon als Makulatur auf Seite gelegt worden (War). (...) Über Alles flüchtig wegeilend, beschränkte er sich ausschliesslich nur auf die röm. Inscriften Siebenbürgens (...) Nachmittags machte ich ihm den Gegenbesuch im Gasthaus „Stadt Wien“. Nachdem er mir sein Werkchen „die Rechtsfrage kzwischen Cäsar u. dem Senat“ aus der Abh. d. hist. phil. Geselisch. in Breslau 1857 verehrt, gingen wir zusammen durch den volkreichen Leichenzug des verst. Generalen Bordolo in das Brukenh. Museum, wo Schull(at) Schuller u.m.a. uns erwarteten. Mit (Johann Karl) Schuller führten wir ihn zum derz. Präsidenten der Statthalterei Graf Amade u. zu unserm Vereinsvorstand Bedeus.

Sonntags den 4. Okt. konnte ich (...) nur Nachmittag denselben im Gasthause in der Josephstadt wieder begrüßen, wo auch Schuller und (Ludwig) Reissenberg(er) sich einfanden. Mommsen wünschte einen Punkt, von dem die Umgebung von Hermannstadt am besten überblickt werden könnte. Die Kuppe bei Hammersdorf ward vorgeschlagen (...). (Mommsen) war entzückt beim Anblick der Hochgebirgskette u. des reizvollen Cibinthaales (...) Wir kamen durch die Weingärten ins Pfarrhaus herab, nahmen flüchtigen Antheil an den vorbereiteten Erfrischungen u. kehrten ins Br. Mus. zurück. Hier wartete Kustos Neugeboren mit angezündeten Kerzen.

Der Bruckenstein von Heviz an der Stiege des Mus. ward jetzt kritisiert, aus *Pontem* zu unserm Leidwesen *Potifici Maximo* gemacht. So verfuhr er auch mit andern Inscrift(en) (...). Nachdem wir bei Kerzenlicht einen grossen Theil der Bruckenst. Münzen u. die herrlich. Cameen, tief und erhaben geschnittenen antiken Steine (gegen 200), gesehn u. bewundert u. es schon spät in der Nacht war, empfahl ich mich Mommsen mit einem Kusse u. wünschte ihm, da er schon am folgenden Morgen frühe von Hermannstadt abreisen sollte, glückliche Fahrt u. Erfolge im Hatzeger Thale.

Das äussere Ansehn u. Benehmen Mommsens kann ich mit Niemand besser vergleichen als mit unserm Nationalhistoriographen, Dir. Gym. Schassb. Degnissimi. Sehen Sie sich unsern lieben Teutsch an, so haben Sie Mommsen gesehen.

Hermannstadt, 8/9. (18) 58

Michael Jahann Ackner

TRADUCERE

(...) Mommsen a ajuns în seara zilei de 2 octombrie (1857) la Sibiu, fapt despre care eu nu ştiam nimic, pînă cînd m-a surprins la Guşteriţa, în dimineaţa zilei de 3 octombrie, însoţit de (Eduard) Albert Bielz. După salutul de bun venit şi unele schimburi de cuvinte, m-a rugat să-l însoţesc pînă la Orăştie, de acolo în valea Hategului şi înapoi pînă la Deva şi M(aros) Nemeti (Mintia). (...) Însă anotimpul înaintat, schimbător, deja prea de iarnă şi felul prea superficial al

călătoriei, precum și îngrijorarea de a nu răci, m-au împiedicat. Mommsen dorea să vadă colecția mea de inscripții, eu însă susțineam că ceea ce culesesem în această privință, (ar fi) fost publicat prin tipar și n-(aș fi) reprimat Mss (Manuscrisele); însă totul trebuia ales și prezentat, chiar ce era deja pus de o parte ca maculatură. (...) Trecînd fugitiv peste totul, el s-a limitat exclusiv asupra inscripțiilor romane ale Transilvaniei. (...) După masă i-am făcut contravizita la Hotelul „Stadt Wien”. După ce mi-a dăruit mica sa lucrare „Chestiunea de drept între Caesar și Senat”, din disertația Societății istorico-filozofice din Breslau 1857, ne-am dus împreună la Muzeul Brukenthal, prin (...) convoiul funebru al decedatului general Bordolo, unde ne-a așteptat consilierul școlar Schuller. Cu (Johann Karl) Schuller l-am condus la președintele de atunci al primăriei, groful Amade și la președintele asociației noastre, Bedeus.

Duminică, 4 octombrie, nu puteam să-l salut din nou pe același (...) decît după amiază, în hotel, în cartierul Josefin, unde s-au prezentat și Schuller și (Ludwig) Reissenberg(er). Mommsen dorea un punct, de unde să fie cuprinse cu privirea împrejurimile Sibiului. A fost propus virful de la Gusterița (...) (Mommsen) era încîntat de privilegiul lanțului de munți înalți și a minunatei văi a Cibinului. (...) Am coborît prin vîi la casa parohială; ne-am interesat fugitiv de răcoritoarele pregătite și ne-am întors la Muzeul Brukenthal. Aici aștepta Kustos Neugeboren cu luminări aprinse.

Piatra de pod din Heviz, de la scara Muzeului, era acum supusă criticii; din *Pontem*, cu părere de rău, conținutul s-a transformat în *Pontifici Maximo*. Așa procedă și cu alte inscripții. (...) După ce am văzut și admirat la lumină de luminare, pînă noaptea tîrziu, o mare parte a monedelor de la Brukenthal și cameele formidabile, pietrele antice, adînc și în relief tăiate (către 200 piese), ne-am despărțit de Mommsen cu un sărut și, pentru că dorea să plece deja în dimineața viitoare din Sibiu, i-am dorit călătorie plăcută și succese în valea Hațegului.

Înfățișarea exterioară și comportarea lui Mommsen nu pot fi comparate cu nimeni mai bine decît cu istoricul nostru național. Priviți-l pe dragul nostru Teutsch și l-ați văzut pe Mommsen.

Michael Johann Ackner

Sibiu, 8/9. (18) 58

Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, H.H. 1-5, nr. 92, f. 67.

2

(Scrisoarea profesorului Theodor Mommsen, din 13 octombrie 1858, adresată lui Georg Daniel Teutsch din Sibiu, prin care îi cere unele relații în legătură cu vechile inscripții transilvănene).

Berlin, Bernhurger str. 8, 13/10. (18) 58

Geehrter Herr,

In der Hoffnung, dass Sie und Ihr Freund Müller — dem diese Anfragen gleichfalls gelten — meine Sammlung gerne fortfahren zu fördern, wende ich mich mit einigen Fragen an Sie, zu denen die Veranlassung aus der Durcharbeitung der ältesten Siebenbürgischen Inschriftensammlungen hervorgegangen ist.

Das Haupt resultat dieser Untersuchung ist dies, dass eine wenigstens schon 1519 verhandene und ganz Siebenbürgen, nebenbei einige Steine von Raab und Ofen umfassende, höchst genaue und vortreffliche Inschriftensammlung die Grundlage aller unserer älteren Quellen ist. Das nach Italien gelangte, späterhin von Antonius Verantius Erzzischof von Gran besessene Exemplar kur den Titel: *Epigrammata volocite in Transilvania per Rm. Philippum de More de Catriula praepositum maiorem Agriae protonotarium apostoliarium ac ser. principis Ludovici dei gratia Ungariae ac Boemiae de regis consiliarium et secretarium eisdemque ad ill. senatum Venetum oratorum*. Für den Urheber der Sammlung halte ich, nach Taurinus Angabe in der *Stauromachie* (vid. v Zarowiz) den Archidiacon von

3. Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, H.H. 1-5, nr. 92, f. 67.

Klausenburg (Colosiensis) Johannes Magerzius. Die Hoffnung, dass jene Sammlung selbst die Integrität nirgends vorliegt, sich in Siebenbürgen oder Ungarn wieder auffinden werde, wage ich nicht zu sagen; aber sehr gedient wäre mir mit kurzen biographischen und litterarischen Notizen über Magerzius und den..., die ich bei dieser Gelegenheit zum erstenmal kennen lerne.

In derselben alten Sammlung begegne ich verschiedenen auch vielleicht auch verdorbenen Ortsangaben, die es vielleicht Ihnen gelingt zu enträthseln:

— in thermis Dioneis. Ich glaube Grund zu haben diese in Al-Gyogy oder Novis zu suchen; kommt dafür diese Latinisierung vor?

— in Filesd oder Filesa.

— in oppido Vaal in domo Gregorii Giulay. Anders woher kommt die mir auch direkte Angabe:

— in Csierlia prope Brez.

— Hegyen prope Albam (Angabe von Opitz) kann doch wohl nur Magyar Igen sein?

Endlich möchte ich noch nachfragen, ob Ihnen über eine Siglersche Sammlung von Siebenbürgischen Inschriften irgend etwas bekannt geworden ist. Ich zweifle fast; denn sie scheint in Ihrer Heimat nie in Umlauf gekommen zu sein — ich finde sie überhaupt unbenützt bei Gruber und es deuten Spuren dahin, dass sie diesem vom Rom auszeichnen. Für den Sammler halte ich Michael Sigler, dessen Chronik Bel hat... lassen und über den Seivert Nachr. S. 399 Einiges zusammenstellt. Vielleicht wissen Sie doch, dessen Nachlass etwan zu suchen sein möchte.

So viel für diesmal; denn ich bräuchte, wie der Tag den Tag lehrt, wird er auf Fragen gesellen(?). Für heute noch einen herzlichen Gruss aus unserem deutschen Norden in Ihren deutschen Osten.

Leben Sie Wohl!

Ihr
MommSEN

Ich sehe aus einer freundlichen Zusendung Müllers, dass der würdige Ackner sein Jubiläum in aller Fröhlichkeit und Frische gefeiert hat. Mögen Sie ihm, wenn Sie ihn mündlich oder schriftlich begrüßen, auch meines herzlichen Antheils an dem schönen Fest versichern.

T R A D U C E R E
Berlin, Bernburger str. 8, 13/10. (18) 58

Stimate domn,

În speranța că dv. și prietenul dv. Müller — căruia i se adresează deopotrivă solicitarea mea — veți promova cu plăcere, în continuare, colecția mea, mă adresez dv. cu câteva întrebări, care au reieșit cu prilejul prelucrării celor mai vechi inscripții transilvănene.

Rezultatul principal al acestei cercetări este acela că a existat o colecție de inscripții cel puțin din anul 1519, cuprinzînd întreaga Transilvanie, ca și câteva pietre din Győr și Buda, destul de exactă și excelentă, care stă la baza izvoarelor noastre mai vechi. Exemplarul ajuns în Italia, folosit ulterior de către Antonius Verantius, arhiepiscop de Strigoni, poartă titlul: Epigrammata velocite in Transilvania per Rm. Philippum de More de Catriula praepositum maiorem Agriae protonotarium apostoliarum ac ser. principis Ludovici dei gratia Ungariae. Venetum miae de regis consiliarium et secretarium eisdemque ad ill. senatum Venetum oratorum. Ca inițiator al colecției îl socot, după indicația lui Taurinus din Storomachia (vezi v. Zarowiz) pe arhidiaconul din Cluj (Colosiensis) Johannes Magerzius.

Speranța ca acea colecție să se descopere cumva în întreaga ei cuprindere, în Transilvania sau Ungaria, nu îndrăznesc s-o exprim; mi-ar fi de mare folos câteva note biografice și literare despre Magerzius și..., pe care i-am cunoscut cu această ocazie, pentru prima oară.

În aceeași colecție veche întâlnesc și diferite nume de localități, poate modificate, pe care v-aș ruga să le descifrați :

— în Thermis Dioneis, cred că am motive, ca aceasta să fie Geoagiul de Jos sau Novis ; există pentru aceasta o latinizare ?

— în Filesd sau Filesa ;

— în oppido Vaal in domo Gregorii Giulay. În alt loc am și indicația directă :

— în Csierlia prope Broz.

— Hegyen prope Albam (indicație a lui Opitz), poate fi probabil doar Magyar Igen.

Aș întreba, în sfârșit, dacă dv. vă este ceva cunoscut despre colecția lui Sigler, de inscripții transilvănene. Aproape că m-aș îndoi ; căci se pare că nu a circulat niciodată în patria dv. ; o găsesc total nefolosită de Gruber și există indicul cu privire la legături cu Roma. Drept colecționar îl consider pe Michael Sigler, pe a cărui cronică Bel a... și Seivert a strâns câte ceva în Nachr. p. 399. Poate cunoașteți totuși unde s-ar putea căuta manuscrisele acestuia.

Atît pentru această dată ; căci aș avea nevoie, cum învață ziua ziua, aș putea să adaug la întrebare întrebare. Pentru astăzi, încă un salut cordial din nordul nostru german către răsăritul dv. german.

Să trăiți cu bine !

Al dv.

Mommsen

Dintr-o trimitere amicală a lui Müller, văd că venerabilul Ackner și-a sărbătorit, în toată bucuria, jubileul. Vă rog, dacă îl salutați oral sau în scris, să-l asigurați de participarea mea cordială la această frumoasă sărbătoare.

Arh. St. Sibiu, fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, doc. 216-217.

3

(Scrisoarea lui Theodor Mommsen, din octombrie 1860, adresată lui G.D. Teutsch, privind bunele relații de colaborare științifică existente între el și cărturarii din Transilvania).

Berlin, okt. 1860

Hochgeehrter Heer !

Obwohl mein Freund Wattenbach es Ihnen auch sagen kann, welche Freude mir Sendung gemacht hat, so ist es mir doch auch ein Bedürfnis ihnen dies selbst zu sagen. Es ist für jeden Bücherjäger ein glücklicher Moment, wenn ein lange gejagtes Buch endlich vor ihm liegt ; in Ihrer Gabe aber sehe ich noch besonders einen erfreulichen..., dass die grossen meistens schriftlichen Unternehmung (en) Deutschlands auch in Ihrer fernen Grenzprovinz auf lebendige Theilnahme rechnen dürfen und dass ich hoffen darf, die Unterstützung, die ich von ihnen und Ihren Landsleuten für unsere corpus immer noch vielleicht brauchen werde, nicht bloss überhaupt, sondern auch gern zu erhalten.

Wegen des... bin ich beruhigt durch Ihre versicherung, dass es nicht gedruckt ist. Von dem Wiener Manuskript wusste ich und habe davon bereits Abschrift in Händen.

Gestatten Sie mir noch beifolgend Ihnen einige Siebenbürgen mir ungewisse (?) Publikationen zu verzeichnen, die in Berlin fehlen. Finden Sie Gelegenheit einiges davon zu suchen und an mich gelangen zu lassen, so thun Sie mir und der Bibliothek einen Dienst. Vom dem... habe ich dorthin bereits vorläufig Anzeige gemacht und werde denselben seiner Zeit dorthin abgeben.

Von meiner römischen Geschichte wird die zweite Auflage in einigen Monaten an Sie gelangen ; ich bitte Sie dieselbe als ein Zeichen der Dankbarkeit eines entfernten Landsmannes von mir anzunehmen.

Hochachtungsvoll ergeben
Mommsen

5. Arh. St. Sibiu, fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, nr. 218—219.

Mult sîimate domn !

Cu toate că prietenul meu Wattenbach poate să v-o spună și el, ce bucurie mi-a făcut trimiterea sosită de la dv., simt și eu nevoia de a v-o zice. Pentru fiecare căutător de cărți este un moment fericit, dacă o carte îndelung căutată, stă, în sfîrșit, în fața lui. În cadoul dv. văd însă un... deosebit de îmbucurător, că marile întreprinderi, mai ales cele scrise, ale Germaniei, găsesc o participare vie și în îndepărtata dv. provincie, și doresc să sper că sprijinul pe care îl voi solicita dv. și oamenilor din țara dv., pentru Corpus-ul nostru și în continuare, nu îl veți acorda ca atare, ci îl veți acorda cu plăcere.

Pentru... sînt liniștit, datorită asigurărilor dv. că nu este publicat. Manuscrisul din Viena l-am cunoscut și posed deja o copie a acestuia.

Permiteți-mi, în continuare, să înserez cîteva publicații nesigure privind Transilvania, care lipsesc la Berlin. Dacă veți avea ocazia de a căuta și a lăsa să-mi parvină unele dintre ele, mi-ați face, mie și bibliotecii, un mare serviciu. De la... am anunțat deja acolo și îl voi preda acolo la timpul potrivit.

Din lucrarea mea, Istoria Romei, va sosi la dv. în cîteva luni ediția a doua ; Vă rog să acceptați aceasta ca un semn al mulțumirii unui îndepărtat conațional.

Cu înaltă stimă, al dv. supus

Mommsen

Arh. St. Sibiu ,fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, nr. 218-219.

4

(Scrisoarea lui Theodor Mommsen, din 17 august 1864, adresată lui G.D. Teutsch, prin care îl informează că a început să tipărească volumul 3 din „Corpus Inscriptionum Latinarum” și face referiri la colecția de inscripții vechi a lui Seivert).

Berlin, alte Jakobstr. 126, 17 august 1864

Hochgeehrter Herr,

Nach langer Pause komme ich wieder zurück zu meinen Siebenbürger Freunden, wie ich Sie doch wohl nennen darf. Es ist nicht blos für meine Arbeit, sondern auch für mich selbst ein Unglück, dass neben den vielen und verschiedenartigen Dingen, die ich nun einmal treiben muss ich oft sehr lang von einem Gegenstand und auch von den Personen, die damit zusammenhängen, ganz weggeführt werde ; und so ist est mit meinem Dasein im grossen im ganzen. Viel später als ich dachte beginnt der Druck, aber nun beginnt er wirklich, nachdem der dritte Band meines Corpus so weit vorgeschritten ist und die lateinischen Schriften des Orient, Griechenlands und der Süddonauländer im Druck absolviert sint.

Lassen Sie sich diese Arbeit empfohlen Sein : ... die ich die ich an Herrn Müller richte, geht auch an Sie.

Dabei habe ich noch eine andere Frage. Der würdige Ackner, der hoffentlich noch immer in seinem freundlichen Pfarrerhaus in voller Rüstigkeit den Jüngeren voranleuchtet, hat mir seiner Zeit das Verlags recht der Seiwertschen Sammlung anvertraut. Wenn die... Schriften ausgedruckt sein werden, habe ich keine Veranlassung dieselbe länger zu behalten, obwohl es an sich wohl nützlich wäre, wenn es definitiv bei unserem für die hiesige k. Bibliothek bestimmten

7. Arh. St. Sibiu, fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, nr. 222—223.

Apparat verbliebe. Marf ich hoffen gelegentlich durch Sie zu erfahren, wie Ackner darüber denkt; Sie begreifen wohl, warum ich diese Anfrage nicht unmittelbar an ihn richte.

Gedenken Sie meiner, auch als Schweigender, in gutem Sinn und glauben Sie, dass ich meine Erinnerungen aus dem deutschen Land an der Grenze der Barbarei auch in treuem Herzen bewahre.

Ihr
Mommsen

T R A D U C E R E

Berlin, alte Jakobstr. 126, 17 august 1864

Mult stimat domn,

După o pauză îndelungată, revin din nou la prietenii mei transilvăneni, după cum cred că vă pot numi. Nu numai pentru munca mea, ci și pentru mine însumi constituie o nenorocire faptul că, pe lângă multele și diferitele lucruri, de care trebuie să mă ocup, și care sînt legate de obiecte și de persoane, care sînt dependente de aceasta, sînt îndepărtat; aceasta este în linii mari situația mea. Mult mai tîrziu decît am crezut începe tiparul, dar acum începe într-adevăr, după ce volumul 3 din Corpus-ul meu a avansat atît, încît să cuprindă scrierile latine ale Orientului, Greciei și a țărilor sud-dunărene. Vă recomand această lucrare;... pe care le transmit domnului Müller, se adresează și dv.

La aceasta mai am și o întrebare. Domnul Ackner, care sper că mai luminează pe cei mai tineri în prieteneasca sa casă parohială, încă în deplină putere, mi-a cedat pe vremuri dreptul de editare a colecției lui Seivert. Dacă... vor fi tipărite, nu mai am nici un motiv să le păstrez mai mult, cu toate că ar fi util, dacă ar rămîne definitiv în aparatul bibliotecii regale de aici. Sper ca ocazional, prin dv., să aflu ce crede Ackner despre aceasta; cred că înțelegeți, de ce nu-i pun direct lui această întrebare.

Gîdiți-vă la mine și, în tăcere, în sens bun, și credeți că amintirile din țară... le păstrez în inimă cu fidelitate.

Al dv.
Mommsen

Arh. St. Sibiu, fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, nr. 220-221.

5

(Scrisoarea lui Mommsen, din 10 august 1866, adresată lui G.D. Teutsch, referitoare la relațiile cordiale dintre el și cărturarul sibian. În același timp, îi comunică că, la cererea sa, l-a ajutat cu bani pe Zinz, pentru a ieși din situația precară în care acesta se găsea din punct de vedere financiar).

Berlin, Schöneberger nr. 10,
10 august 1866

Verehrter Herr,

Ihr erstes Schreiben, das Sie in dem durch Zinz übersandten Brief erwähnen, ist mir nicht zugekommen, wohl aber zweite, in dem Sie mich auffordern dem

6. Arh. St. Sibiu, fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, nr. 220-221.

Zinz aus der Verlegenheit zu helfen. Mein Versuch für ihn von einem Banquier die ganze Summe zu beschaffen, glückte nicht; so habe ich ihm vorläufig 50 M gegeben, wie die beiliegende Quittung ausweist, in der sicheren Überzeugung, dass sein Vater ihm bald Geld wird schaffen können. Eigentlich ist der Geldverkehr und... nie abgebrochen gewesen, sondern über Paris regelmässig gegangen, wenn natürlich mit grossen Kosten. Jetzt aber ja auch die Post an, dass sie wieder Sendungen dorthin annimmt und können so doch unmöglich dort damit... Schwierigkeiten haben.

Sehen Sie auch hierin mein kleinen Beweis dafür, dass wir gute Landsmannschaft trotz alledem und alledem fortsetzen werden. Die Lage der Deutschen in Oesterreich ist eine schwere und das, glauben Sie, empfinden wir auch, gelingt es aber wirklich unsere Archive hier fest zu gründen und das im Frieden zu vollenden, wozu der Krieg den Bauplatz geschaffen hat, so werden auch die davon die Folgen empfinden, die aussen sind und bleiben, auch ohne unter denselben doch zu wohnen. Leben Sie wohl und lassen mich bald hören, dass es mit der Zahlung so in Ordnung ist.

Ihr
Mommsen

Ich war eben damit beschäftigt Ihren letzten Auftrag durchzuführen als die eintretende politische... in den Weg treten. Sie werden unmöglich jetzt ganz damit zufrieden sein, dass es unvollzogen geblieben ist.

T R A D U C E R E
Berlin, Schöneberger nr. 10,

10 august 1866

Stimate domn,

Prima dv. scrisoare, pe care o menționați în misiva trimisă prin Zinz, nu mi-a parvenit. În schimb, am primit a doua scrisoare, în care mă rugați să-l ajut pe Zinz să iasă din situația sa precară. Încercarea mea de a obține pentru el întreaga sumă, de la un bancher, nu a reușit. Într-o asemenea situație, i-am dat de la mine deocamdată 50 M, după cum rezultă din chitanța alăturată, cu convingerea că tatăl său îi va procura, în curînd, și alți bani. De fapt, circulația banilor și a... nu a fost întreruptă niciodată, ci aceasta a funcționat în mod curent prin Paris, bineînțeles cu mari cheltuieli. Acum însă și poșta anunță că se primesc iarăși trimiteri pentru acel loc și este imposibil să aveți acolo... greutate.

Vă rog să vedeți și prin aceasta mărunta mea dovadă, că noi vrem să continuăm buna noastră conviețuire etnică. Situația germanilor din Austria este grea și, Vă rog să credeți, aceasta o simțim și noi, dar dacă vom reuși să facem aici arhive puternice din timp de pace, pentru care războiul a creat un teren de desfășurare, atunci urmările vor fi resimțite și de aceia care au rămas în afară, chiar și fără să trăiască între ei.

Să trăiți bine și aș dori să aud în curînd că, cu plățile, este totul în ordine.

Al dv.
Mommsen

Eram tocmai preocupat pentru a împlini ultima voastră doleanță, cînd... politica intervenită s-a pus în cale. Este imposibil să fiți acum cu totul mulțumit, că problema a rămas nesoluționată.

Arh. St. Sibiu, fond Teutsch, inv. 280, cota 1857, nr. 222-223.

ORIGINAL DOCUMENTS ABOUT THEODOR MOMMSEN'S
TRAVEL THROUGH TRANSYLVANIA WHERE HE STUDIED
SOME ROMAN INSCRIPTIONS OF DACIA

Summary

Recently, there have been discovered five rare documents about the German teacher Theodor Mommsen who was preoccupied with studying the old Transylvanian inscriptions. They also refer to his relationships with other Transylvanian scientists. These documents are to be found in the State Archives in Sibiu.

The first of these documents is a letter written by the archeologist Michael John Ackner, dated September 1858, and which he sent to the famous scholar of the time Georg Daniel Teutsch. In it, he relates about the great historian's travel through Transylvania, in 1857, meant to complete his studies.

The other four documents are letters sent between 1858 and 1866 by professor Mommsen to G.D. Teutsch. They refer to the old Latin inscriptions discovered in Transylvania, and to his collaboration with other Transylvanian scientists.